

Шищенко П.Г.

*Київський національний університет
імені Тараса Шевченка*

**УКРАЇНА: ГЕОГРАФІЯ ЦІЛЕЙ ТА МОЖЛИВОСТЕЙ
(на XI з'їзді Українського географічного товариства)**

Ключові слова: Українське географічне товариство, науково-організаційна діяльність, наукові напрямки, теорія та історія географії, гуманістична географія, міжнародні географічні конгреси, програма XI з'їзду УГТ.

Українське географічне товариство, його структура, основні напрями діяльності. Київський відділ Руського географічного товариства було засновано в 14 лютого 1873 р., коли Київський, Подільський і Волинський генерал-губернатор князь О. М. Дондуков-Корсаков вислав таку телеграму віце-президентові РГТ в Петербурзі П. П. Семенову: «Вчора я відкрив Південно-Західний відділ Товариства. З приємністю про це й надіюся, що Відділ буде гідним наслідувачем наукової діяльності Товариства. На голову обрано Галагана. Князь Додунков». Відповідна телеграма: «18 февравля, Київ, кн. Дондукову. Августейший наш Председатель поручил мне передать Вашему сеятельству, что он радуется открытию Отдела и благодарит Вас за деятельное сочувствие интересам Русского Географического Общества, которое ожидает от своего Отдела прекрасных трудов и живой связи. Семенов». Відділ свою діяльність забезпечував за рахунок внесків членів Товариства та субсидій (губернатор, РГТ, меценати).

У 2013 році минає 140 років з часу відкриття Південно-Західного (Київського) відділу Товариства. Сьогодні мова йде про діяльність УГТ за 2008–2012 роки. В наступний міжз'їздовський період потрібно на згадану обставину звернути належну увагу і присвятити XII з'їзд УГТ 145-річчю заснування Київського відділу.

Нині **Українське географічне товариство** як Українська громадська наукова неприбуткова організація, його Вчена рада та її президія, його відділи, комісії та асоціації проводили свою діяльність згідно Статуту, зареєстрованого Мінюстом України (свідоцтво №465 від 04.06.1993 р.) та змінами до нього, схваленими на VIII з'їзді УГТ (Луцьк, 2000 р.). До теперішнього з'їзду проведена перереєстрація членів Товариства. Нині в його 31 відділі нараховується 3300 членів – науковців, викладачів ВНЗ і середніх освітніх закладів, працівників пошукових, дослідницьких, проектних природоохоронних установ, студентів. Вчена рада товариства, її президія має постійні зв'язки з відділами, підтримує їх заходи щодо організації і проведення всеукраїнських і міжнародних наукових, науково-методичних конференцій, нарад, видання наукових збірників, часописів,

періодичних видань. Виходячи з досвіду діяльності Міжнародного географічного союзу (МГС) в Товаристві в міжз'їздівський період за ухвалою Вченої ради функціонували комісії: полярних досліджень, регіональної геополітики, регіонального розвитку, рекреаційної географії, географії туризму, краєзнавства, наукової географічної спадщини, вузівської географічної освіти, проблем шкільної географії. Міжнародний досвід переконує в ефективності двохстрокового і більшого за часом періоду активного функціонування комісій за новими актуальними напрямками географічних досліджень. В УГТ період функціонування комісій досі був коротким, зміст їхньої роботи потребує наповнення новою проблематикою, виходу на зв'язки з відповідними комісіями МГС, відділами Товариства пошуків нових форм і змісту організації і проведення своїх наукових зібрань, видання матеріалів – результатів наукових, методичних освітніх, в глобалізованому та інформатизованому світі, суспільстві.

Науково-організаційна діяльність. На засіданнях Вченої ради Українського географічного товариства, її Президії за звітний період розглядалися наукові та організаційні питання його діяльності як громадської організації:

- пропозиції УГТ до нової редакції статуту Міжнародного географічного союзу;
- про підготовку до відзначення 170-річчя від дня народження Павла Чубинського;
- інформація про участь делегації України в роботі XXXI Міжнародного географічного конгресу в Тунісі (Туніс, 12-15 серпня 2008р.);
- про вшанування пам'яті президента Українського географічного товариства (1964-1995), члена-кореспондента НАН України, професора О. М. Маринича (1920-2008);
- стратегічні напрямки розвитку продуктивних сил України (М.А. Хвесик);
- план-проспект книги спогадів про О.М. Маринича (Л.Г. Руденко, В.І. Олещенко, Я.Б.Олійник, П.Г. Шищенко);
- про надання рекомендацій щодо присудження Державної премії України в галузі науки і техніки України колективу розробників та укладачів Національного атласу України (Л.Г. Руденко, Р.І. Сосса, П.Г. Шищенко);
- про участь Товариства в організації та проведенні Туристичного форуму (В.І. Олещенко);
- про участь делегації України в роботі Міжнародного картографічного конгресу в Чилі, 2010 р. (Р.І. Сосса);
- проекти законів України «Про вищу освіту» та «Про атестацію наукових та науково-педагогічних кадрів вищої кваліфікації» (В.І. Олещенко);
- про заходи щодо відзначення року М.М. Миклухо-Маклая в Україні, проведення Міжнародної конференції, присвяченій 165-й річниці від дня

народження М.М. Миклухо-Маклая в м. Малині, 2011р. (С.Ю. Бортник, В.І. Олещенко, Є. І. Стеценко, П.Г. Шищенко):

•природничо-географічна наука і освіта: стан, перспективи та шляхи розвитку:

1) розвиток природничо-географічної освіти і науки у Київському національному університеті (Я.Б.Олійник);

2) природничо-географічна наука та освіта: виклики та потреби часу (С.Ю.Бортник, П.Г.Шищенко);

3) географія у Львівському національному університеті імені Івана Франка: історія і сучасність (Я.С.Кравчук, Я.Б.Хомин);

4) вплив природних та антропогенних факторів на стан біосфери (П.Ф.Гожик);

5) сучасна гідрометеорологія та її місце в системі наук про Землю (В.І.Осадчий, В.М.Волошук, В.Ф.Мартазінова, Г.М.Пірнач, В.М.Бабіченко, В.О.Балабух, І.В.Будак, О.В.Білявський, Л.О.Горбачова, О.А.Кривобок, Г.В.Лаптев, М.М.Сосєдко, А.І.Шерешевський);

6) з досвіду підготовки фахівців з природничої географії у Харківському національному університеті імені В.Н.Каразіна (К.А.Немець, В.А.Пересадько, І.Г.Черваньов);

7) науково-освітні новації у зарубіжній географії (за матеріалами XXI Міжнародного географічного конгресу) (П.Г.Шищенко, Г.І.Денисик, О.О.Любіцева, Є.О.Маруняк, А.В.Олещенко, В.В.Удовиченко);

8) гносеореали та ідеали географічної науки і освіти (В.М.Пашенко);

9) зовнішнє незалежне оцінювання і проблеми географічної освіти (Н.В.Муніч).

•відзначення 90-ї річниці від дня народження віце-президента Українського географічного товариства проф. М. І.Щербаня (Л.В.Губерський; Я.Б.Олійник; С.І.Сніжко, В.І.Затула; О.О.Косовець);

•проблеми енергозбереження і безпеки розміщення об'єктів електроенергетики в контексті Енергетичної стратегії України (Л.Г.Руденко, С.А.Лісовський, В.П.Палієнко);

•Історичний атлас України. Найцікавіше минуле (Київська держава, Галицько-Волинська держава – керівник проекту й автор-упорядник Ю. Лоза);

•про роботу Київського відділу УГТ (С.Ю.Бортник, В.М.Пашенко);

•про участь України в роботі XXXII Міжнародного географічного конгресу (С.Ю.Бортник, В.І.Олещенко).

На наукових зібраннях Товариства обговорювалися проблемні напрямки географічних досліджень, перспективи підготовки кадрів вищої кваліфікації.

Так, в Інституті географії НАН України на науково-методичному семінарі «Географічна наука в нових соціально-економічних умовах розвитку України»(16-17.12.10) аналізувалися проблемні теми:

«Сучасна місія географії у розвитку суспільства. Методології, трансформації та парадигми» (ключові напрями: нова місія географії та її предметна область, сучасні парадигми географії, питання регіоналізації й розселення населення, інтегральний потенціал території, кадастри і природокористування, майбутнє географії та її переваги). Виступи модераторів: М.В.Багров, І.Г.Черваньов, О.Г.Топчієв.

«Стан і перспективи розвитку природничої географії» (ключові напрями: ідентифікація ландшафтів, ландшафтне планування, еволюційний розвиток геосистем та їх стійкість, берегові зони морів, річок і водосховищ). Модератори: П.Г.Шищенко, В.М.Петлін, В.П.Палієнко.

«Конструктивізм в сучасній географії» (ключові напрями: збалансований розвиток, якість життя населення, територіальна організація суспільства, географічна сутність адміністративно-територіальної реформи, геоекспертологія). Модератори: С.А.Лісовський, І.В.Гукалова, Г.П.Підгрушний, К.А.Позаченюк.

В 2008-2012 р. видані нові монографії, географічні атласи, підручники для вузів, середньої школи.

В яких напрямках розвивалися проблемні географічні дослідження в Україні у 2008-2012 рр. засвідчує тематика захищених за цей час докторських дисертацій з географічних та педагогічних наук.

Фізична географія, геофізика та геохімія ландшафтів

- Аналіз та прогноз природних складових сучасної просторово-часової мінливості ландшафтних комплексів рівнинної України, компонентами яких є її ландшафтні області, природні складові сучасної просторово-часової мінливості ландшафтних комплексів рівнинної України (О.В.Холопцев, 2010).

Соціально та економічна географія

- Географія культури: проблеми теорії, методології та методики дослідження – розкрито зміст географії культури як напрямку суспільної географії, бачення основ її структуризації, змісту геокультурних досліджень (І.І.Ровенчак, 2008);

- Формування та розвиток агропродовольчого комплексу Західноукраїнського регіону як складно організованого природно-антропогенного утворення з його складовими елементами, взаємозв'язками, явищами, процесами, що виникають у процесі взаємодії та трансформації; сформульовані теоретичні, методологічні, методичні та практичні проблеми розвитку різноукладності в сільській місцевості, особливості функціонування агропромислового комплексу та формування ринку продовольства в Західноукраїнському регіоні (П.О.Сухий, 2009);

- Сільські депресивні території України як різновид проблемних регіонів: сформульовані теоретико-методологічні та практичні засади суспільно-географічного вивчення сільських депресивних районів України з метою розробки системи заходів стимулювання їх розвитку (М.О. Барановський, 2010);

- Суспільно-географічне дослідження промислових агломерацій України – сформульовані теоретико-методологічні, методичні і практичні основи суспільно-географічних досліджень промислових агломерацій у контексті впливу останніх на комплексний збалансований розвиток промислового комплексу України (О.В. Гладкий, 2010);
- Суспільно-географічні основи дослідження постіндустріальної трансформації господарства країни європейського Союзу в умовах постіндустріального розвитку; розроблені теоретико-методологічні та методичні основи суспільно-географічного вивчення головних трендів постіндустріальної трансформації господарства країн ЄС у контексті оцінки структурних зрушень в економіці України (В.В. Смаль, 2011);
- Якість життя населення України: теоретико-методологічні основи суспільно-географічного дослідження (І.В. Гукалова, 2008);
- Теорія і практика визначення вартості територій і оцінки земель населених пунктів України: розроблені теоретико-методологічні і практичні аспекти економіко-географічного дослідження умов формування вартості територій населених пунктів та її просторової диференціації (Ю.М. Палеха, 2009);
- Суспільно-географічні дослідження процесів інформатизації суспільства – розроблено комплекс теоретичних і методичних положень та підходів до суспільно-географічного аналізу геопросторових закономірностей процесів інформатизації суспільного розвитку; визначені основні напрями та механізми державної політики управління процесами інформатизації в Україні (і.М. Воронін 2011).

Гідрологія суші, водні ресурси, гідрохімія

- Методологічні основи дослідження чинників та процесів формування хімічного складу поверхневих вод України: розроблені методологічні основи системних гідрохімічних досліджень, що базуються на поєднанні географічних підходів вивчення умов та чинників формування хімічного складу поверхневих вод з фізико-хімічними процесами трансформації речовин у водному середовищі та реалізації запропонованого напрямку на прикладі поверхневих вод України. Уперше на основі синтезу двох гідрохімічних напрямів отримано нові дані щодо кількісної оцінки впливу природних та антропогенних чинників на формування хімічного складу та якість поверхневих вод усіх великих річкових басейнів України (В.І. Осадчий, 2008);
- Регіональний ландшафтно-гідрологічний аналіз сучасного водного режиму річок України як ландшафтно-гідрохімічних систем регіонального рівня; поглиблена методологія регіонального ландшафтно-гідрологічного аналізу та її прикладне застосування для вивчення водного режиму річок країни; отримані результати суттєві для гідротехнічного та водогосподарського проектування, гідрологічного прогнозування, довготермінового планування заходів по використанню та охороні водних ресурсів (В.В. Гребінь, 2010).

Конструктивна географія і раціональне використання природних ресурсів

• Еколого-прогнозна оцінка природно-господарської різноманітності Карпато-Подільського регіону – представлено конструктивний підхід до вивчення природно-господарської різноманітності, запропонована методика оцінки екологічного стану регіону, сформована прогнозна модель управлінських аспектів його природно-господарської різноманітності, означені стратегічні орієнтири території в контексті регіонального розвитку країни (К.Й. Кілінська, 2008);

• Конструктивно-географічні засади формування і розвитку великих урбоєкосистем північно-західної України – здійснено наукове узагальнення результатів конструктивно-географічного та інженерно екологічного аналізу структури, властивостей, динаміки та стійкості урбоєкосистем, напрямів управління якістю міського довкілля (В.О. Фесюк, 2008);

• Лімносистеми Українського Полісся, регіональні закономірності та особливості оптимізації – досліджено лімнологічні, конструктивно-географічні, виключно з еколого-географічними, науково-пізнавальні та прикладні природокористівальні відображення усієї різноманітності об'єктів і їхніх теперішніх станів закономірності та особливості формування ресурсів, функціонування, чинники впливів і антропогенні трансформації та засади оптимізації лімносистем (Л.В. Ільїн, 2009);

• Географічні засади формування і розвитку регіональних природоохоронних систем – досліджені ландшафтні системи Поділля, сформовані методологічні, методичні та прикладні засади формування і розвитку основних структурних елементів перспективних природоохоронних систем (Л.П. Царик, 2010);

• Мінерально-ресурсна безпека України – розроблені та апробовані теоретико-методологічні засади конструктивно-географічного аналізу мінерально-ресурсної безпеки України з урахуванням зовнішніх і внутрішніх чинників впливу на її рівень, комплексний і збалансований розвиток системи надрокористування в Україні (А.Д. Калько, 2012).

Географічна картографія

• Наукові основи регіонального еколого-природоохоронного картографування – сформульовані теоретичні, методологічні та методичні аспекти картографічного представлення уявлень про об'єкт дослідження відповідно модельно-пізнавальної, комунікативної та лінгвістичної концепції класичної картографії (В.А. Пересадько, 2009);

• Портолани: теорія і методика історико-картографічного дослідження – розроблено та опробувань на практиці основні положення комплексного дослідження стародавніх картографічних документів, якими є навігаційні карти-портолани XIII – XVII ст., продемонстровано їх історико-культурну та інформаційну цінність (А.Ю. Гордєєв, 2010);

• Навчальна картографія в умовах інформатизації суспільства – сформовані теоретико-методологічні засади розвитку початкової картографії в умовах інформатизації суспільства та шляхи їх практичної

реалізації; розроблено структуру, зміст та напрями вивчення основ геоінформаційних технологій для профільної шкільної освіти (Л.М. Даценко, 2011).

Теорія і методика навчання географії

• Система методичної підготовки майбутніх учителів географії – дослідженні зміст, педагогічні умови і форми методичної підготовки майбутніх учителів географії (М.Г. Криловець, 2009);

• Теорія і практика формування професійної готовності майбутніх фахівців у галузі туризму до екологічного виховання учнів – розроблена педагогічна система формування професійної готовності фахівців галузі туризму до екологічного виховання учнів (Г.О. Сорокіна, 2001);

• Проблеми підготовки географічних кадрів вищої кваліфікації були і залишаються в полі зору УГТ. Вченою радою Товариства ініційовано розроблення змісту нових наукових географічних спеціальностей, теорія та історія географії, гуманістична географія, паспорти яких наводяться в звіті з'їзду.

• Вагомими досягнення в Україні комплексні атласи і карти, відзначенні на державному рівні. Державну премію в галузі науки і техніки в 2009 році за роботу «Національний атлас України (методологія і практика розробки)» присуджено В.П. Палієнко, Г.І. Козаченко, В.П. Разову, В.С. Кабанюку, А.І. Бочковській, Р.І. Соссі, Л.М. Веклич. Державну премію України в галузі науки і техніки в 2011 році за розробку створення національної колекції морських навігаційних карт і Океанографічного атласу Чорного та Азовського морів присуджено С.К. Коновалову, В.М. Белокопитову, Є.О. Годіну, О.Р. Балтачову, Ю.П. Ільїну, С.В. Симоненку, Д.Ю. Паданіну, О.М. Болісу, О.Г. Марченку.

За цикл робіт «Комплект позашкільних освітньо-виховних програм з напрямку «Євроосвіта» Державною премією в галузі освіти у 2012 р. відзначено О. Є. Афанасьєва.

Премії Президента України для молодих вчених 2011 року присуджено О.В. Гладкому і С.П. Кармазиненку.

За значний особистий внесок у соціально-економічний, науково-технічний, культурно-освітній розвиток незалежної Української держави, вагомі трудові досягнення, багаторічну сумлінну працю орденом «За заслуги» III ступеня нагороджено М.Ю. Костицю.

Звання «Народний вчитель України» присвоєно вчительці географії Н. С. Пушкар

У 2012 р. лауреатом щорічної Премії Верховної Ради України педагогічним працівникам загальноосвітніх, професійно-технічних, дошкільних навчальних закладів став голова Волинського відділу УГТ, декан географічного факультету М. М. Мельнійчук.

До значної події слід віднести виданий фундаментальний «Історичний атлас України. Найдавніше минуле. Русь (Київська держава, Галицько-Волинська держава)». Керівник проекту й автор – упорядник Ю. Лоза (2010). В атласі історико-географічні проблеми розкриваються через

поєднання карт аналітичних і синтез них, взаємопов'язаних між собою, які відображають територіальну організацію, економіку, демографічну ситуацію, освіту, культуру, релігію України як держави у європейському і світовому вимірах. Водночас відмічаємо появу праці – «Львів: Комплексний атлас» (за ред. О. Шаблія).

З інших подій, відзначимо участь географів у форумі газети «Краєзнавство. Географія. Туризм» (25 березня 2011р. у Київському міському будинку вчителя), який відвідали десятки вчителів, методистів, вчених, студентів з різних регіонів України. З доповідями виступили Л. Круглик, К. Мезенцев, О. Гладкий, І. Савчук, О. Афанасьєв.

За результатами чергового форуму переможцями конкурсу «Панорама творчих уроків» стали вчителі О. Васильченко, Л. Гайдукевич, В. Костюк, О. Пащенко, І. Петрук, Н. Сенів.

Серед Учасників освітянського з'їзду що відбувався в Києві, були вчителі географії В. Старка, А. Лесюк, Я. Пилипів.

Унікальний у своєму жанрі семінар «Безперервна географічна і картографічна освіта» відзначив своє 20-річчя під керівництвом декана геолого-географічного факультету Харківського національного університету імені В. Каразіна В. А. Пересадько.

2011 рік в Україні був знаковим щодо підвищеної уваги ЗМІ до впорядкування відліку часу. В коментарях з цього приводу були задіяні Л. Руденко, М. Кульбіда, І. Дітчук, Н. Муніч.

Серед знакових освітянських географічних подій відзначимо семінар методистів у донецькому ОІППО, присвячений темі «Обдарована дитина» (організатор – В. Панкін).

Відзначення ювілеїв видатних постатей з ініціативи та за участю Українського географічного товариства.

Відзначення 170-річчя від дня народження Павла Чубинського – уродженця м. Борисполя, одного з організаторів і керівників Південно-Західного (Київського) відділу Руського географічного товариства, очільника етногеографічних досліджень і семитомного видання «Трудов этнографо-статистической экспедиции в Западно-Русский край», нагородженого золотими медалями РГТ і міжнародного етнографічного Конгресу в Парижі (1979 р.), Уваровською премією Петербурзької АН, автора слів Державного Гімну України «Ще не вмерла Україна».

Виконуючи Указ Президента України від 11 квітня 2008 року для вшанування пам'яті П. П. Чубинського та з нагоди відзначення у 2009 році 170-річчя від дня його народження Кабінет Міністрів України, Київська обласна адміністрація мали розробити за участю НАН України та затвердити план заходів з підготовки та відзначення ювілею Павла Чубинського, передбачивши, зокрема:

- перевидання наукових праць, інших творів П. Чубинського, видання його нової біографії, наукової та науково-популярної літератури про його життя і діяльність;

- проведення науково-практичних конференцій, круглих столів, семінарів, інших заходів із вивчення і популяризації творчої та наукової спадщини П. Чубинського;

- карбування ювілейної монети, випуск в обіг поштової марки та конверта на відзнаку 170-річчя від дня народження П. Чубинського, спеціальне погашення поштової марки;

- заходи щодо впорядкування могили П. Чубинського в м. Борисполі;

- розробку питань щодо відтворення садиби Чубинських у селі Чубинському Бориспільського району, а також створення музею П. Чубинського.

27 січня 2009 року в Борисполі відбулося:

- покладання квітів до могили та пам'ятника П. Чубинського, відвідання експозиції Бориспільського державного історичного музею;

- урочисте відкриття пам'ятного знаку та меморіальної дошки на вулиці Горянський, 14;

- урочисте закладання капсули під будівлю садиби-музею Чубинських у селі Чубинському Бориспільського району;

- презентація книги А. С. Зіля «Народознавець. Павло Чубинський і його доба»;

Кабінету Міністрів України, Раді міністрів АР Крим, обласним, Київський та Севастопольський міським державним адміністраціям було доручено вивчити питання щодо можливості присвоєння окремим навчальним закладам, науковим установам імені Павла Чубинського, а також найменування чи перейменування в установленому порядку вулиць та площ у населених пунктах України.

Відзначення 165-річчя від дня народження М.М. Миклухо-Маклая.

17 липня 2011 р. виповнилося 165 років від дня народження Миколи Миколайовича Миклухо-Маклая – відомого вченого, мандрівника, дослідника обширних районів Південно-Східної Азії, Океанії, Австралії тощо. Вчена рада Товариства проголосила 2011 рік «роком М.М. Миклухо-Маклая в Україні», були здійснені запрограмовані товариством з цього приводу заходи. З ініціативи родини О.І. та Н.П. Миклухо-Маклаїв у селі Калитянське Козелецького району Чернігівської області створено музей М.М. Миклухо-Маклая з раритетними експонатами. Музей став популярним, його відвідують звідусіль студенти і школярі. Цією родиною реалізується проект «Вітрила Миклухо-Маклая», метою якого є розвиток краєзнавства, місцевого та міжнародного туризму. В рамках цього проекту виконується програма «Рідний край», видається газета «Вітрила Миклухо-Маклая», проведено День Омелянівської територіальної громади, презентовано книгу з історії сіл Калитянського, Полуянова, Привітного та Омелянова.

У с. Калитянському 7 липня 2011 р. в приміщенні музею за участю членів товариства, представників обласних наукових організацій, керівників району, освітян відбулася наукова нарада з аналізом життєвого шляху і досліджень М.М. Миклухо-Маклая. У м. Малині 28–29 вересня

2011 року проведена Міжнародна науково-краєзнавча конференція, організована Товариством, Національною спілкою краєзнавців, Житомирською обласною та Малинською районною адміністраціями. Матеріали конференції видані збірником «М.М. Миклухо-Маклай – вчений, мандрівник, гуманіст» (гол.ред. М.Ю.Костриця, В.І.Тимошенко). У центрі м. Малин оновлено пам'ятник М.М. Миклухо-Маклаю, сучасного ландшафтного дизайну набув сквер, в якому він розташований.

Підсумковою акцією «Року М.М. Миклухо-Маклая в Україні» було спільне засідання вчених рад Товариства, Інституту географії НАНУ, географічного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка 8 грудня 2011 року.

Відзначення 90-річчя від дня народження О. М. Маринича. У 2010 році минуло 90 років з дня народження відомого українського вченого-географа, Заслуженого діяча науки і техніки України, Лауреата Державної премії України в галузі науки і техніки, члена-кореспондента НАН України, Міністра освіти Української РСР (1971–1979), Президента Українського географічного товариства (1964–1995), декана географічного факультету (1956–1958 та 1960–1968) та проректора Київського національного університету імені Тараса Шевченка (1968–1971), керівника Відділення географії АН України (1979–1989), учасника Великої Вітчизняної війни, доктора географічних наук, професора Олександра Мефодійовича Маринича. На честь ювілею О.М.Маринича на базі географічного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка відбулася Міжнародна науково-практична конференція «Фундаментальні проблеми сучасної географії». На конференції виступили ректор Київського національного університету імені Тараса Шевченка акад. Л. В. Губерський; ректор Таврійського національного університету ім. В. І.Вернадського, акад. М. В. Багров; директор інституту Географії НАНУ акад. Л. Г.Руденко; директор Інституту геологічних наук НАНУ акад. П.Ф.Гожик; декан географічного факультету, член-кор. НАПНУ, проф. Я. Б.Олійник; професор кафедри географії України, член-кор. НАПНУ П. Г.Шищенко; завідувач кафедри конструктивної географії і картографії Львівського національного університету імені Івана Франка проф. В. М. Петлін; радник Президента України, віце-президент УГТ В. І. Олещенко; віце-президент УГТ, завідувач кафедри землезнавства і геоморфології Київського національного університету імені Тараса Шевченка проф. С. Ю.Бортник та ін.

На географічному факультеті відкрито аудиторію О. М.Маринича, встановлена стипендія його імені для студентів, які успішно займаються науковими дослідженнями. Підготовлена до друку книга спогадів про О.М.Маринича.

Відзначення 150-річчя А. М. Краснова – відомого ботаніка, географа, природодослідника, засновника кафедри фізичної географії та антропогеографії, творця фундаментального курсу з основ землезнавства в

Харківському університеті, якому присвячена стаття проф. І.Г.Черваньова в «Українському географічному журналі» (2012).

Зв'язки з державними та громадськими установами. Вчена рада Товариства, її Президія, стурбовані зниженням рівня державної значимості відомих в Україні географічно-змістових служб, звернулися до Міністерства охорони навколишнього природного середовища України, Міністерства з питань надзвичайних ситуацій та у справах захисту населення від наслідків Чорнобильської катастрофи, Державного комітету України із земельних ресурсів з аргументованим обґрунтуванням збереження властивих їм функцій і ролі в державі. Отримані Товариством відповіді-роз'яснення не можуть повністю задовольнити географічну громадськість: «Державним комітетом України із земельних ресурсів, в межах компетенції, розглянуто Ваш лист від 18.12.2010 № 1/12-13 щодо відсутності в системі центральних органів виконавчої влади структур із забезпечення ефективного функціонування національних гідрометеорологічної та топографо-геодезичної і картографічної служб, та повідомляється таке.

На даний час в межах проведення адміністративної реформи триває процес впорядкування системи центральних органів виконавчої влади, зокрема визначаються повноваження центрального органу виконавчої влади з питань земельних ресурсів у галузі земельних відносин.

Зазначаємо, що Ваші пропозиції враховані та після завершення адміністративної реформи будуть розглянуті, за умови наявності відповідних повноважень».

На звернення учасників Всеукраїнського туристичного форуму «Пізнаємо Україну» в проекті Концепції Державної цільової програми розвитку туризму і курортів на 2011-2015 роки будуть враховані пропозиції УГТ, розроблені спільно з Національною спілкою краєзнавців України, Всеукраїнським фондом «Україна – Свята Родина».

В ухвалі Регіональної науково-практичної конференції «Природні комплекси й екосистеми верхів'я ріки Прут: функціонування, моніторинг, охорона» (Львів – Ворохта, 15–17 травня 2009 року) в зверненнях до відповідних міністерств і відомств підтримана ініціатива УГТ щодо проведення спільно з іншими науковими громадськими організаціями екологічної експертизи проектів землеустрою щодо відведення земельних ділянок для будівництва та обслуговування малих гідроелектростанцій в Українських Карпатах, наголосивши на необхідність розміщення та експлуатації таких станцій виключно з урахуванням геоекологічних факторів з наступним комплексним моніторингом їх функціонування.

Президія УГТ завжди визначала для себе як важливу ділянку роботи співпрацю з позашкільними навчальними закладами туристсько-краєзнавчого профілю, Учні навчаються у гуртках, творчих краєзнавчо-географічних об'єднаннях, ведуть науково-дослідницьку роботу з географічних дисциплін в системі Малої академії наук України. Таких гуртків і творчих об'єднань в Україні на сьогодні 780, це майже на 200

одиниць більше, ніж у 2011 році, а гуртків юних географів-краєзнавців, що навчаються на постійній основі – біля 13 тисяч. В усій цій роботі з учнями безпосередньо беруть участь члени УГТ, які виступають керівниками команд, консультантами, науковими керівниками науково-дослідницьких робіт учнів, членами журі конкурсів різних рівнів. Зазначену навчально-виховну роботу очолює Український державний центр туризму і краєзнавства учнівської молоді МОН України. З цим закладом УГТ вже більше 20 років проводить спільно Всеукраїнські краєзнавчі географічні заходи. Серед найбільших наведемо такі: довгострокові Всеукраїнські краєзнавчі експедиції «Історія міст і сіл України», «Моя Батьківщина Україна», Всеукраїнський конкурс на кращу туристсько-краєзнавчу експедицію з активним способом пересування «Мій рідний край», також раз на два роки за участю членів УГТ проводяться Всеукраїнські та регіональні зльоти-змагання юних краєзнавців – активістів руху учнівської молоді «Моя земля – земля моїх батьків». За звітний період керівний орган УГТ нагородив Грамотами та Дипломами десятки учнівських колективів (команд), окремих учнів та педагогів за високий рівень краєзнавчо-дослідницької роботи з географічного краєзнавства.

Українське географічне товариство активно співпрацювало з еколого-географічним клубом «Гея» (керівник І. В. Іванова). На зібраннях клубу в Київському будинку вчителя розглядалися актуальні науково-методичні теми за участю науковців, викладачів вузів, вчителів, методистів.

Міжнародні зв'язки. Україна продовжує співпрацю з Міжнародним географічним союзом. Члени Товариства були учасниками XXXI МГК (Туніс, 2008 р.) та XXXII МГК (Кельн, Німеччина, 2012 р.).

XXXI Конгрес пройшов під гаслом «Розбудуємо разом наші території». Наукова програма була побудована в розрізі його основної теми. Паралельно проходили спеціальні сесії, засідання комісій та секцій. Функціонувала виставка, де були представлені стенди національних комітетів географів Тунісу, Іспанії, США, Росії, Німеччини, Ізраїлю. Слід відмітити обширну екскурсійну програму, що дозволяла ознайомитись з ландшафтним різноманіттям та багатою культурною спадщиною Тунісу, особливостями розвитку його промислових центрів, розселення населення, його етнічними характеристиками та побутом.

На Конгресі було виголошено 9 пленарних доповідей, присвячених питанням регіонального розвитку, соціальним та екологічним наслідкам змін у землекористуванні, впливу кліматичних змін на навколишнє середовище, ГІС-технологіям, сучасній ролі території, підвищенню її авторитету. Значний інтерес привернула доповідь відомого географа П. Холла «Географія та планування: нова версія старої історії».

Основна наукова тема розглядалась за розділами: «Наші території» (Еволюція відносин людини та природи, транскордонні території, міста), «Розбудова» (регіональна географія, територіальне планування), «Актори» (проблеми і суб'єкти територіального управління), «Збалансований розвиток» (загальні аспекти та окремі території),

Серед напрямів спеціальних сесій Конгресу: розвиток географічної думки, міжнародний рік планети Земля, культура та цивілізація для людського розвитку, програма Середземноморського відродження, кліматичні зміни в Африці. Арабська Ліга з освіти, науки та культури, як організація для забезпечення діалогу культур, територіальне управління в Тунісі, стандартизація географічних термінів в Африці.

Діяльність комісій охоплювала таку тематику: прикладна географія, посушливі території, людина та довкілля, біогеографія та біорізноманіття, кліматологія, прибережні системи, культурологічний підхід в географії, різноманіття в гірських системах, динаміка економічних просторів, еволюція навколишнього середовища, гендерні проблеми, географічна освіта, географічні інформаційні системи, географія і суспільна політика, географія інформаційного суспільства, географія туризму, довкілля та глобальні зміни, геоморфологічні виклики ХХІ сторіччя, глобальні зміни і людська мобільність, загрози і ризики, здоров'я та навколишнє середовище, карст, деградація земель та опустелювання, землекористування та зміни його структури, ландшафтний аналіз, місцевий розвиток, маргіналізація, глобалізація: регіональні і місцеві відповіді, моделювання географічних систем, міста майбутнього, політична географія, населення та соціальний захист, збалансованість систем сільського розселення, збалансованість водних ресурсів, острови, геопарки.

Крім того відбулися засідання 25 секцій, на яких були розглянуті питання, присвячені змінам клімату; біокліматології та кліматичним ризикам; геоморфологічним та біогеографічним дослідженням; збереженню природних ресурсів; проблемам суспільного розвитку (старіння населення, міграції, сільські поселення, демографічні кризи); процесам індустріалізації, постіндустріалізації; урбанізації; регіональному розвитку та територіальній динаміці; моделюванню.

Під час проведення Конгресу відбулись три засідання Генеральної асамблеї МГС, на яких заслухали звіти комісій та президента, звіт про «Дім географії» (Villa Selimontana-Home), визначено місця проведення майбутніх регіональних конференцій та конгресів. Регіональні конференції відбудуться у Тель-Авіві (Ізраїль, 2010), Сантьяго (Чилі, 2011), Кіото (Японія, 2013), Кракові (Польща, 2014), Москві (Росія, 2015). Конгреси – у Кельні (2012) та Пекіні (2016). Президентом МГС обрано Рональд Френсіс Блера (США), Генеральним секретарем Ву-Ік Ю (Корея) та віцепрезидентів.

Ратифіковано декларацію щодо географічної освіти для сталого (збалансованого) розвитку (Lucerne Declaration on Geographical Education for Sustainable Development). Основними положеннями, за якими структурована декларація, є висновок географії в розвиток освіти для збалансованого розвитку.

Вибір Тунісу як місця проведення Конгресу позначилось активною участю географів з країн Азії, Близького Сходу, Північної Африки.

Українська делегація була представлена в складі П. Шищенка, Г. Денисика, Є. Маруняк, Н. Муніч, А. Олещенко, В. Удовиченко. В програму увійшли 5 доповідей Г. Герасименко, Н. Герасименко, О. Гладкого, Є. Маруняк, А. Олещенко. Доповіді та звіти, опубліковані і виголошені в рамках Конгресу, дозволили виявити багато спільних проблем і щодо розвитку окремих наукових напрямів, і щодо організації досліджень, сьогодення і перспектив освіти. Українська делегація здійснила наукові екскурсії до Карфагена, північної частини Тунісу та до пустелі Сахара.

Очевидно, що в останні десятиліття Світ отримує глобальні виклики, відповіді на які мають давати не тільки країни та регіони, але і кожна людина на планеті. В цих умовах головне завдання географів полягає у проведенні комплексних досліджень, спрямованих на виявлення та подолання негативних проблем взаємодії суспільства і природи, впровадженні нових методів і засобів, актуальних в інформаційну епоху. Надзвичайно важливою є допомога географів в усвідомленні людством потреби збереження різноманіття та унікальності кожної території земної кулі для майбутніх поколінь. XXXI МГК став відчутним кроком на цьому шляху.

Упродовж п'яти днів, з 26 по 30 серпня 2012 року в м. Кельн (ФРН) проходив *XXXII Міжнародний географічний конгрес*. Світові наукові форуми географів відбуваються раз на чотири роки. Перші міжнародні конференції відбулися у 1871 році в м. Антверпен (Бельгія). Наступний, XXXIII конгрес заплановано провести у 2016 р. в м. Пекін (КНР). У Німеччині такий форум географів відбувся вдруге (вперше – у 1899р. в Берліні).

Загалом у роботі Конгресу взяли участь понад 2400 делегатів більше ніж з 70 країн світу. Близько половини учасників форуму – це представники Німецького географічного товариства.

Провідним елементом у роботі конгресу стало обговорення чотирьох ключових тем, які, на думку організаторів та Міжнародного географічного союзу, розкривають основний зміст гасла цього заходу – «Ближче до Землі», а саме:

- «Суспільство і природне середовище»,
- «Урбанізація і демографічні зміни»,
- «Глобальні зміни та глобалізація»,
- «Ризики і конфлікти».

Крім того, роботу конгресу доповнювали засідання 40 комісій та цільових груп, до яких було залучено багатьох відомих географів різних країн світу, що стало стимулом для формування нової дискусійної платформи сучасної світової географічної спільноти.

Українські географи стали учасниками секційних засідань, 8 доповідей було підготовлено співробітниками Інституту географії НАН України: «Нові підходи у картографуванні природних, техногенних і соціальних ризиків та надзвичайних ситуацій в Україні» (Л.Г. Руденко та В.В.

Путренко), «Стан суспільно-природних систем України та проблеми забезпечення балансу інтересів їх складових» (С.А. Лісовський та Є. О. Маруняк), «Вплив глобалізації на просторовий розвиток та регіональні особливості в Україні» (Є.О. Маруняк), «Збалансований розвиток урбанізованих територій України» (А. А. Мозговий), «ГІС-картографування для оцінювання ризиків використання ґрунтових вод в Україні» (В.В. Путренко), «Антропогенні загрози і ризики для розвитку геосистем України: аналіз факторів та причин» (Л. Г. Руденко, О. Л. Дронова), «Динаміка транспортної доступності великих міст України як індикатор «стиснення простору»» (Н.М. Латинська), «Правове забезпечення природного різноманіття в інтересах сталого розвитку» (В. І. Олещенко).

Доповіді викликали інтерес іноземних колег, що дозволило привернути увагу до вітчизняних досліджень і встановити нові міжнародні наукові зв'язки.

Новим структурним елементом в історії конгресів став Форум молодих дослідників. Студенти, аспіранти та молоді вчені отримали унікальний майданчик для презентації власних досліджень і встановлення творчих зв'язків з іншими географами як молодими, так і більш досвідченими.

На конгресі було також заслухано звіт президента Міжнародного географічного союзу Р. Аблера про другий термін перебування на цій посаді. Його діяльність була високо оцінена географічною громадськістю, Новим президентом Міжнародного географічного союзу обрано російського вченого доктора географічних наук, проф. В. О. Колосова.

Для учасників конгресу були організовані екскурсії для ознайомлення з містом Кельн, землею Північний Рейн-Вестфалія та Німеччиною загалом.

Представники української організації брали участь у прийомі в культурному центрі Італії в м. Кельн з нагоди презентації нових видань італійських географів.

Слід визначити високий рівень організації роботи XXXII МГК, зокрема активну участь 200 волонтерів-переважно студентів-географів.

Обмін досвідом, узагальнення напрацьовані з ключових тем, винесених на обговорення конгресу, мають важливе значення для подальшого розвитку географічної науки у сучасних умовах.

У процесі здійснення стосунків *між Польським і Українським географічними товариствами* відбулися:

- білатеральна польсько-українська наукова конференція «Ландшафт і туризм (Ландшафтна концепція та її застосування в туризмі). Другі ландшафтні читання, присвячені пам'яті Г.Е. Грішанкова» на базі Таврійського національного університету ім. В.І. Вернадського, Кримського наукового центру НАН України і МОН України (Сімферополь, 15-16 вересня 2010р.);

- Польсько-українська білатеральна наукова конференція «Ландшафт і туризм в умовах стійкого розвитку» на базі університету Яна

Кохановського в Кельцах, кафедри регіональної географії і туризму (м. Кельце, 5-7 липня 2012р.)

З *інших наукових зібрань* за участю членів Товариства відмітимо такі:

- XXV Міжнародна картографічна конференція – провідне зібрання фахівців з картографії, географії, геоінформаційних технологій та дистанційного зондування Землі з космосу (Париж, 3-8 липня 2011р.);

- Міжнародна конференція «Територіальна ідентичність і геополітика», проведена під егідою Комісії з політичної географії МГС на базі Інституту географії НАНУ і Таврійського національного університету ім. В.І. Вернадського (Сімферополь, 18-23 вересня 2011р.);

- Міжнародна науково-практична конференція «Міжнародний вектор туризму: сьогодення, майбуття» (Луганськ, 7 квітня 2008 року).

- Міжнародна науково-практична конференція «Національні атласи у формуванні глобального інформаційного простору» (Київ, 13-15 вересня 2012 р.) була присвячена актуальним проблемам формування глобального інформаційного простору. Її спів організатори – Національний комітет географів України, Українська картографічна асоціація, Інститут географії НАН України, ДНВП «Картографія».

У роботі конференції брали участь фахівці в галузі атласного картографування з академічних установ та ВНЗ Австрії, Австралії, Білорусії, Грузії, Казахстану, Литви, Молдови, Росії, Чехії, Швейцарії. Україну представляли фахівці з НАН України, ДНВП «Картографія» та провідних університетів країн – Дніпропетровського, Київського, Львівського, Харківського. У роботі конференції взяв участь голова комісії по атласах Міжнародної картографічної асоціації П. Йордан.

Було заслухано 34 доповіді з проблем:

- сучасні концептуальні підходи до створення та оновлення національних, тематичних та регіональних атласів в умовах глобалізації інформаційного простору;
- особливості формування інформаційних ресурсів у національних, тематичних та регіональних атласах країн та регіонів;
- програмне забезпечення та технології атласного електронного картографування.

Ряд доповідей було присвячено сучасним концепціям та напрямкам розвитку картографії та її взаємодії з галузевими науками (П. Йордан, Л. Руденко, Т. Котова, Ю. Лоза, А. Медеу, В. Віт).

У процесі обговорення доповідей та дискусій учасниками конференції було відзначено значну зацікавленість національних картографічних інституцій у розвитку атласного картографування та в імплементації національних картографічних інформаційних продуктів у глобальний інформаційний простір, а також високий рівень змістової, інформаційної й технологічної готовності національних картографічних продуктів до створення їх наднаціональних аналогів на певні території та регіони.

Для реалізації пропозицій стосовно розробки національних та наднаціональних картографічних систем учасники конференції відмітили

необхідність наукового та практичного пошуку методів і процедур їх узгодження та інтеграції.

Конференція привернула увагу Міжнародної та національних картографічних асоціацій до розвитку картографічної науки і практики в напрямку геоінформаційного картографування як сучасної концепції картографії та до інтеграції і галузевих наук через розвиток мови карти.

Значну увагу в програмі конференції і, відповідно, у доповідях її учасників було приділено проблемам картографування. Виступи учасників конференції та представлені ними ілюстрації продемонстрували, що електронні та мультимедійні атласи вже стали стабільною формою організації просторових даних. В їх розвитку домінують не технологічні, а бізнесові проблеми: поширення цих атласів, їх Інтернет-підтримка тощо.

Міжнародні зв'язки здійснювалися членами Товариства індивідуально (участь у зарубіжних наукових зібраннях, читання лекцій в університетах, у складі делегацій, керівництво учасниками міжнародних олімпіад та ін.).

Представлені відділами звіти досить повно характеризують зміст їх громадської та науково-педагогічної діяльності. Її активізації сприятиме створення в Інтернеті сайтів УГТ, Київського, Рівненського та інших відділів.

Наукова програма XI з'їзду Товариства сформована за поданими тезами доповідей, які винесені на пленарне засідання та наповнюють секційні зібрання:

- природно-географічні дослідження: стан і перспективи;
- соціально-економічні трансформації в Україні і світове господарство: точки дотику та взаємодія;
- природні і техногенні ризики: прогнозування та подолання наслідків;
- інформаційні технології в географії;
- географічне краєзнавство і туризм;
- географічна освіта: стандарти, концепція, досвід.

У програмі XI з'їзду – проведення круглого столу з аналізом пріоритетних напрямів української географії в XXI столітті, засідання Асоціації ландшафтних екологів України, Асоціації геоморфологів України, Асоціації вчителів географії України. Опубліковані матеріали (подано 346 назв доповідей 522 авторів) ілюструють певний зріз нинішнього стану географічної науки і освіти в Україні. В них акцентується увага на пріоритетних напрямках розвитку географічної науки і освіти, поглибленні їх сутнісного змісту, підвищенні значущості в різних проявах суспільного буття. В ньому, як зазначено в ухвалі «Про нову редакцію Стратегії національної безпеки України» (від 8 червня 2012 р.), серед іншого йдеться про засади захисту життєво важливих інтересів особи, суспільства і держави, принципи національної безпеки України, її загрозливі тенденції у зовнішньому просторі України: посилення конкуренції за доступ до природних ресурсів; надмірне антропогенне навантаження на довкілля, глобальні зміни клімату, зростання дефіциту продовольства, питної води,

небезпечні техногенні аварії, пандемії. Безпосередніми зовнішніми викликами національній безпеці України є наявність неврегульованого конфлікту у Придністров'ї; проблема лінії державного кордону в Чорному і Азовському морях, Керченській протоці; недемаркованість державного кордону України з Росією, Білоруссю, Молдовою. Серед низки внутрішніх проблем, що пов'язані з національною безпекою України, географічну складову мають: неефективність управління, регулювання, контролю стану геополітичних, гео економічних, суспільних відносин; загрози економічній та енергетичній безпеці; демографічна криза; небезпечні гео екологічні та техногенні ситуації.

У матеріалах XI з'їзду УГТ розглядається коло питань, пов'язаних з проблемами національної безпеки України. Вони знайшли своє відображення також в опублікованих за звітний період багатьох монографіях, матеріалах наукових конференцій, захищених кандидатських і докторських дисертаціях з географічних наук.

Можна сміливо стверджувати, що гасло з'їзду «Україна: географія цілей і можливостей» буде широко розкрито і глибоко осмислене під час виступів та дискусій його учасниками, що в свою чергу засвідчить важливу роль географічної науки і практики у реалізації тих серйозних завдань, які постають перед нашою державою і народом.

Список літератури

1. Україна: географія цілей та можливостей. Звіт про діяльність Українського географічного товариства за 2008-2012 роки – К., 2013. -64 с. 2. Україна: географія цілей та можливостей. Зб. наук. праць у 3-х т. – Ніжин : ФОП «Лисенко М.М., 2012 – Т.1. – 358 с. ; Т.2. – 339 с.; Т.3. – 416 с.

Шищенко П.Г. Україна : географія цілей та можливостей (на XI з'їзді Українського географічного товариства, 24-27 квітня 2013 року). Розкривається зміст звітної доповіді на XI зїзді Українського географічного товариства про його діяльність за 2008-2012 роки.

Ключові слова: Українське географічне товариство, науково-організаційна діяльність, наукові напрямки, теорія та історія географії, гуманістична географія видатні постаті, міжнародні географічні конгреси, програма XI з'їзду.

Shyshchenko P. Ukraine: Geography of objectives and capabilities (on the XI Ukraine: Geographical Society Congress). Summary report content on the XI-th Ukrainian geographical society Congress on its activities for 2008-2012 is considered.

Keywords: Ukrainian Geographical Society, scientific and organizational activities, research directions, geography theory and history, humanistic geography, prominent personalities, International Geographical Congress, XI Congress program.

Шищенко П.Г. Украина : география целей и возможностей (на XI съезде Украинского географического общества). Раскрыта суть отчетного доклада на XI съезде Украинского географического общества о его деятельности за период 2008–2012 годов.

Ключевые слова: Украинское географическое общество, научно-организационная деятельность, научные направления, теория и история географии, гуманистическая география, выдающиеся личности, международные географические конгрессы, программа XI съезде Украинского географического общества о его деятельности на 2008-2012 годы.

Надійшла до редколегії 30.08.2013